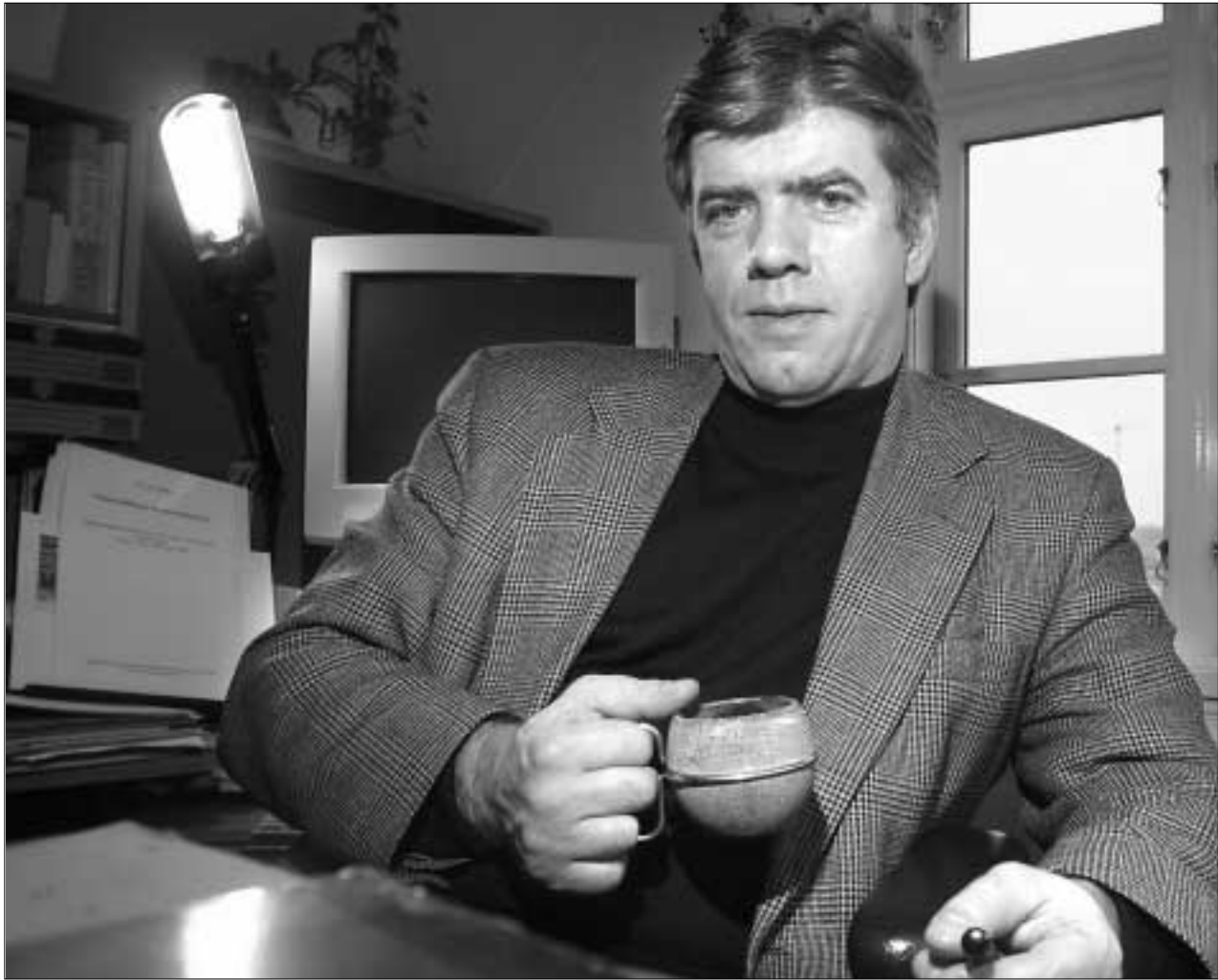

Framtíðin er eitt val

Vitan og gransking skulu hjálpa okkum at velja røttu framtíðina. Tí er umráðandi, at vit stinga út í kortið ein granskingarpolitikk, ið skal kunna útvega okkum neyðuga grundarlagið til tess. Hetta eiga vit sjálvi at gera men í samstarvi við útlenskar serfrøðingar heldur Jógvan Mørkøre, samfelagsfrøðingur

SAMFELAGS-GRANSKING
Jan Müller

Nú spurningurin um út-búgving og gransking í sambandi við oljuvinnuna hevur verið so nógv frammi, viðgongur Jógvan Mørkøre fyrrv. leiðari á Søgu- og samfelagsdeildini á Fróðskaparsetrinum, at teir á tí samfelagsvísindaliga fakokinum eru á nök-unlunda sama stað, ið nátt-úrúvísindin stóð fyri nøkr-um árum síðani. Har hendi

Jógvan Mørkøre, samfelagsfrøðingur heldur vit mugu leggja nógv størri dent á samfelagsvísindaligu granskingina

Mynd Jens K. Vang

eisini tað, at oljufeløgini komu við sínum ráðgevaravinum og lat teir koyra

tingini. Funnist varð eisini at úrslitunum av fyrstu frá-greiðingunum á náttúruvís-

indaliga økinum, har før-oysku stovnarnir ikki vórðu við ella í ov litlan mun. So

við og við varð tó komið fram til ein gagnligan ar-beiðshátt gjøgnum GEM,

har man bygdi samstarv á felags forstáilsi. Tað hevur so tikið nøkur ár.

Nú hann eygleiðir hesa tilgongdina og støðuna í aktuella Menasmálinum undrar tað Jógvan Mørk-øre, hví man skal fara ígjøgnum somu óhepnu gongd á tí samfelagsvís-indaliga økinum, og hann spyr, hví eitt oljufelag, ið kennir ta gongdina, ikki lærir av henni. Ivaleyst hava oljufeløgini verið fyri líknandi prosessum í øðr-um londum og kundu at lært av teimum eisini.

– So tú sóknast eftir keikantinum í granskingini eisini?

– Tá sagt verður, at vit skulu hava gransking í hesum landi, at vit skulu menna førleikan, at vit skulu hava gransking fyri føroyingar og hetta samfel-agið og ikki fyri oljufelø-g-ini, so má tað vera nakað, ið er grundað á gransking-arstovnar her á landi. Men sjálvandi vita vit ikki alt. Vit hava brúk fyri at sam-starva við ekspertisu uttan-ífrá. Ikki minst av tí læru man hevur aðrastaðni.

Jógvan Mørkøre heldur tað hevur stóran týðning, at tað eru vit sjálvi, ið stýra og siga, hvussu gongdin skal vera. – Uttan so at vit seta krøvini til sáttmálar ol. og tað eru vit, sum bestemma, so fara oljufeløgini so langt, sum tey sleppa. Og tað kann man ikki siga tey ring fyri, gera vit ikki okk-ara heimaarbeiði til fulnar. Hann visir tó á, at mynd-ugleikar sum eitt nú Olju-málastýrið hava víst seg at liva upp til hesi krøv. – Krøvini frá Oljumálastýrin-um eru vorðin meira av-

gjørd og beinrakin, og eis-ini vinnan er vorðin betri skipað. Tey eru komin langt ávegis við m.a. at hava lært av royndunum. Somuleiðis er man eisini komin langt innan náttúruvísindina. Nú manglar so samfelagsvís-indaligi parturin, sum ikki minst hevur ein týðandi leiklut í framtíðar menn-ingini.

Hetta er tó ikki nøkur einföld gongd. – Man royn-ir sjálvandi at vera fittur og vil sleppa undan at vera ov formalistiskur mótmegis útlendsku feløgunum. So eru tað pengarnir, ið fylgja við teimum, og sum vit hava brúk fyri, tá vit ikki fæa teir frá okkara egnu myndugleikum. Man roynir at fæa alt hetta at virka í ein-um góðum anda, uttan at skula hava skálkin aftanfyri oyrað alla tíðina. Men stóri spurningurin er, hvør hevur ábyrgdina av tí gransking, sum stendur fyri framman.

Jógvan Mørkøre heldur tað mest óhepna við Menas-málinum vera, at vit hava mist tíð. Hevði tað gingið væl, so høvdu PHD verk-ætlanir kanska verið í gongd. Men hann viðgong-ur, at tað ber heldur ikki til bara at siga, at tað eru olju-feløgini, ið skulu fíggia støðiskanningar av hesum slag.

– Vit tosa um eina broyt-ing av samfelagnum, ið fer fram í næstum. Hvør eigur tá uppgávuna at syrgja fyri, at man veit nóg nógv til at fæa eitt orðaskifti um hesa

broyting – politikararnir, einstakir borgarar ella vit øll? Tað eru væl fyrst og fremst vit føroyingar sjálv-ir. Og tí ber ikki til, at man bara litir á, at tað kemur av sær sjálvum frá oljufeløg-unum.

Samfelagsfrøðingurin visir eisini til, at seinasta frágreiðingin frá Oljuråd-leggingarnevndini leggur upp til hetta. Men frá før-oyskari síðu hevur man ikki gjørt nakað á hesum øki, og spurningurin er, hvar ábyrgdin liggur.

– Spurningurin um gransking er av týðningi fyri hetta samfelagið, og nógv av tí tosað verður um so sum árniskanningar, er í veruleikanum nakað, ið átti at verið komið uppá pláss við ella uttan olju. Hann visir á, at okkum tørvar støðiskanningar (Baseline studies) av øllum samfel-agnum.

– Nógv av tí vit eftirlýstu í sambandi við kreppuna var, at vit ikki kendu av-leiðingarnar av kreppuni. Tá gjørdu fakfeløg kann-ingar av livikoronum. Tað var nakað, ið longu átti at verið gjørt. At vit í búskap-arkreppum ikki hava bú-skapartøl, sum eru eftirfar-andi, er heldur ikki nøkt-andi. Hetta er nakað vit hava staðfest oftani, og tað sama gera vit í dag. Hvar eru vit í dag, og hvar eru vit um 10 ár? Tað hevur nakað við at styrkja Hagstovu og granskingarumhvorvi, so-leiðis at man leypandi kann fylgja við gongdini. Og so er tað hin uppgávan: at taka við læru av tí, sum er farið fram aðrastaðni.

Hyggja frameftir
Vit spurdu Jógvan Mørk-øre, um tað er rætt at finn-ast at oljufeløgunum fyri at vilja fylla nøkur hol, sum vit ikki sjálvi hava megn-að?

– Tí eri eg samdur í. Vit skulu heldur ikki gera BP til tann stóra skurkin í øll-um hesum. Teir hava vent sær til Setrið og hava viljað givið pengar til eina verk-ætlan. Tað, sum síðani er hent, er keðiligt fyri BP, sum hevur fingið ringa um-talu. Menas hevur fingið ringa umtalu og sama er við Setrinum. Tað er spell fyri allar partar. Tí ræður um ikki at hongja seg í smálutir og tað, sum farið er men læra av tí og hyggja fram-eftir. Men fyritreytin er tann, at tað verður spælt við opnum kortum. Heldur siga tingini, sum tey eru, enn at koyra nakað undir teppið ella dylja nakað.

Tað mest syrgiliga í øll-um hesum, endurtekur samfelagsfrøðingurin, er, at vit hava mist tíð. Hann er tí ikki samdur, tá oljumála-ráðharrin sigur, at tað er góð tíð at kanna samfelags-ligu árinini. – Skal man nú til at fylla øll hol út, sum eru neyðug fyri at gera gransking á hesum øki, so er tað ein veldug uppgáva. Skal tú harumframt eisini fæa tann førleikan bygdan upp innan fyri tað samfel-agsliga granskingarøkið, soleiðis at vit kunnu fylgja við, hvussu fer at ganga tey næstu ári, so er tað upp-aftur ein stór uppgáva.

– Vit tosa í veruleikanum um tey val vit skulu gera í næstum, og sum koma at

ávirka bæði okkum og okk-ara eftirkomarar. Val sum – um vit skulu taka oljuna upp og byrja framleiðslu, hvussu hon skal stýrast osfr. Tað kann gerast uppá fleiri mátar. Man kann geva alt fritt sum í USA ella tú kanst gera tað sum í Norra, har staturin er við. Vit hava eisini royndir frá ymsum oyggjasamfeløgum at hyggja til. So talan er um vitan og gransking, ið skal brúkast til at menna okkara egna samfelag uppá okkara egnu fortreytir.

Jógvan Mørkøre sigur – tá sannað verður, at hetta er spurningurin um eitt val – at tað er greitt, at fortreyt-in fyri at kunna velja er, at man veit, hvat er at velja millum. Tvs. at vit mugu kenna okkara egnu fortreyt-ir og hetta samfelagið. Vit mugu eisini kenna til royndir aðrastaðni, soleiðis at man kann hugsa um teir møguleikar, ið eru. Polit-isku flokkarnir mugu eisini koma inn í myndina. Hvussu vilja teir, at hetta samfelagið skal umskapast næstu 5-10 ári.

Lesið eisini í morgin um týðningin framtíðar granskingin hevur fyri før-oyska samfelagið.

framhald av síðu 7

– Vil tú harvið siga, at managongdin hjá BP hev-ur verið skeiv frá byrjan?

– Eg haldi, at intentionin frá BP at fara undir hesa kanningin var mikið reell. Men kanska hevur BP her blandað tvey ting saman. Teir hava samband við eitt felag, ið eitur Menas og sum ger uppgávur fyri teir, tá teir fara inn í nýggi øki at arbeiða. Spurningurin er tá, hvønn man skrivar og ar-beiðir fyri! Er tað fyri før-oyska almenningin ella er tað fyri BP og teirra áhuga-mál? Er tað eitt prospekt ella er tað gransking vit tosa um? Hetta hevur ikki ongan týðning fyri víðari gongdina, sigur Jógvan Mørkøre, sum tó onga orsök hevur til at halda, at BP hevði annað enn góðan vilja í hesum málinum. – Tað merkti eg longu frá byrjan. Men her eru sum sagt komin nøkur ting í bland, ið eru orsök in til nakrar trupulleikar, sum tó ikki eiga at forða fyri, at granskingaruppgávur í framtíðini kunnu gerast betri. Hetta er ein gransk-ingaruppgáva, ið er neyðug fyri hetta samfelag – og so kann ein sjálvandi spyrja, hví BP skal taka stig til

slika! Tað átti nevniliga at verið føroyingar sjálvir, sum tóku stig til hana. Tí havi eg onga orsök til at harta BP fyri at gera tað, sum vit ikki gera sjálvir.

Og vit venda aftur til fundin millum BP, Menas og Setrið og geva Jógvani orðið: – Har sita vit so yvir-av hvørjum øðrum. Teir eru klárir við einum næstan skræddaraklárum projekti, og vit verða spurdir, um Setrið kann stilla við 5 granskarum. Svárið er ein-falt. Tað kunnu vit ikki. Teir eru ikki tøkir. Eg sigi fyri mín part, at eg kann ikki gera meg leysan til tað. Men har var so Suni á Dalbo, ið hevði arbeitt við projektum, og heitt verður á hann um at vera projekt-leiðari á føroysku síðuni, og at átaka sær at skipa eitt slag av teami.

Eg legði dent á, at hetta var ikki mín koppur av te. Men man kundi siggja tað sum eitt pilotprojekt, har man kundi vera við til at kortleggja, hvat er gjort og ikki, og út frá tí kundu vit so royna at koma inn á nakrar PHD verkætlanir.

Setrið skuldi gera uppskot til sáttmála
Jógvan Mørkøre sigur ann-ars, at teir hovdu onga or-

søk til út frá tí fundinum at meta, at BP ella Menas vildu misbrúka og villeiða teir. Avtalað varð at fara undir hetta frá 1. septem-ber. Teir fingi eisini at vita, at sáttmáli skuldi gerast. Luttakararnir fæa at vita, at sáttmálar eru komnir í ein fastan karm á Setrinum og liggja teir hjá seturskrivar-anum. Hetta byggir á royndirnar við onnur olju-feløg, soleiðis at lögfrøði-ligi og fíggarligi parturin liggur hjá seturskrivaran-um, meðan tann fakliga ábyrgdin liggur hjá deild-i ni. Hetta fingi øll at vita á fundinum. Tað verður so eisini avgjørt og stendur tað sum ein fundarniðurstøða, at seturskrivarin ger upp-skot til sáttmála. Hetta fer síðani í fleiri umførum til Menas, tí alt samskifti skuldi ganga gjøgnum John Christensen, stjóra í Menas. Tað er so fyrst tá projektið hevur koyrt í ein-ar tveir mánaðir, at Jógvan Mørkøre munnliga fær at vita frá John Christensen, at BP hevði skrivað undir sáttmála við Menas í byrjan av september. Tað lögna er, at hvørki BP ella Menas hava kunnað Setrið um, at teir hava undirskrivað sátt-málan í byrjan av septem-ber, hóast avtalað varð at gerast skuldi ein felags trý-partasáttmáli. Tað stendur

eisini í øllum uppskotum, sum fara frá seturskrivaran-um til Menas. – Eg skilji ikki hetta myrkaspælið hjá Menas og fyri so vitt BP eisini, tá teir undirskriva sáttmála, eftir at tað á einum innleiðandi fundi hevur verið gjørt, greitt frá Setursins síðu, at tað skal vera ein trýparta-sáttmáli, og at Seturið skal koma við uppskotinum.

Jógvan Mørkøre visir á, at Seturið tí ongar sáttmála-skyldur hevur sum so, tá man er at meta sum »sub-contractor«, annað enn at umsita tey 40.000 pundini, sum vóru eitt slag av fígig-arætlan, tá skjøtil varð sett-ur á.

– Eg havi tí fyri einum ári síðani sagt við Menas, at teir skulu ikki brúka navnið hjá Setrinum í frágreiðing-ini. Hetta havi eg eisini gjort vart við í viðmerking-um mínum til ta frágreiðing eg havi sæð. Tað skal tí ikki standa »in asossiation« við Fróðskaparsetrið, sum tá avtornar kanska er minni involverað enn lærdir há-skúlur í Bretlandi, ið hava latið granskarar til uppgáv-una.

Eg gjørði eisini vart við mína misnøgd við, at hetta kom at standa í tí frágreið-ing, sum varð lögð fram á oljuráðstevnuni. Tað er púra óhoyrt, at man ger

slikt. Vit eru undirleverand-ørar, sum hava latið data ol. og einki annað.

Sáttmálin, sum var í upp-skoti og sum kom frá Setr-inum, segði m.a., at fakliga ábyrgdin skuldi liggja hjá Søgu- og samfelagsdeild-ini. Hevði tað verið gjørt, hevði man eisini farið inn og og hugt at, hvussu man skuldi tryggja, at hetta varð væl frágingið. Sum t.d. vit hava gjort við aðrar frá-greiðingar eitt nú saman við Saga, har man hevði ein stýringsból. Tað var m.a. kanning í sambandi við seismikk og fiskivinnu.

Tað hevur so ikki verið gjort í hesum førinum. Her hevur eingin sitið frá Fróð-skaparsetrinum, ið hevur havt eitt avgerandi orð um, hvat kemur við og hvat ikki. Tann avgerðin hevur aleina ligið hjá Menas. Tað rætta hevði verið, kemur eitt oljufelag til Setrið, at tosað um, hvat Setrið kann, og hvat fólk er brúk fyri uttanífrá.

Tá vit fara á fund er tað fyri at umrøða tað uppskot-ið til projekt, ið vit eru bidnir um at gera. Tá vit koma á fundin sita teir við einum øðrum projekti, sum teir hava biðið eitt ráðgev-arafelag gera. Vit fara av fundinum við tí í fatan, at hetta er eitt felags projekt hjá Menas og Fróðskapar-

setrinum, har vit skulu gera sáttmála, ein sáttmáli, ið ongantíð er gjørdur, og vit fæa so at vita, tá tað er farið í gongd, at vit eru at meta sum ein undirveitari í mun til Menas. So siga vit, at vit hava ongan sáttmála við BP, og í tann mun vit ar-beiða fyri Menas, verður tað gjort á tann hátt at gold-ið verður fyri arbeiddar tímar til peningurin, tey 40 túsund pundini, eru uppi. Tá Setrið ikki er sáttmála-partur og pliktað við einum sáttmála, ið greitt leggur ein part av tí fakligu ábyrgdini og stýringini av projektinum til Setrið, so eiga vit heldur ikki ábyrgd-ina.

Jógvan Mørkøre við-gongur, at Setrið hevur ikki sagt nóg væl frá, tá Menas fer út og umrøður hetta sum eitt felags projekt. Tá Setrið ikki hevur felags sáttmála við BP er tað ikki eitt felags projekt, so einfalt er tað. Men tað hevur ongantíð verið ætlanin at fara út í eitt stríð, tí endamálið er gott. Men tá tað ikki verður lurt-að eftir okkum, so mugu vit tala at. Tað hava verið stór-ar vónir til hesa verkætlan. Fleiri hava sæð møguleikar at granska meira. Tí er tað syrgiligt, at tað skuldi ganga so.

Fróðskaparseturið tørvar fólk og orku til at kunna fara meira miðvíst undir granskingarverkætlanir

Mynd Jens K. Vang